

Afval in de publieke ruimte Een sociaal ongelijkheidsperspectief

Ronald Crouzé & Marjan Moris

Stadskracht Discussiepaper nr.6

April 2025

Context

In deze discussiepaper lichten onderzoekers van [Stadskracht](#) het vertrekpunt toe van het praktijkgerichte onderzoek [Trash Talks: verbindende interventies rond afval in de publieke ruimte](#). Dit onderzoek grijpt de stedelijke zwerfvuil- en sluikestortproblematiek aan om naar afvalbeheer te kijken vanuit het perspectief van sociale ongelijkheid. Via literatuuronderzoek, discoursanalyse en casestudies gaan we na hoe het huidige afvalbeleid de betrokkenheid van mensen in situaties van maatschappelijke kwetsbaarheid beïnvloedt, om vervolgens samen met stedelijke actoren, sociaal werkers en bewoners te zoeken naar oplossingen op maat.

Deze eerste paper schetst een beeld van het beleid en discours rond afval in de publieke ruimte (gekend als sluikestort en zwerfvuil) en legt de link met sociale ongelijkheid bloot. Vanuit de vaststelling dat een sociale ongelijkheidsperspectief nog te vaak ontbreekt in heersende probleemdefinities en beleidskeuzes, ontstaat een noodzaak voor meer verbindende interventies rond het beheren van afval en bestrijden van sluikestort. Daarbij pleiten de onderzoekers ervoor om verder te kijken dan kwesties van beheer, individueel gedrag of mentaliteit, maar afval in de publieke ruimte te beschouwen als een sociale uitdaging die vraagt om beleid op maat van de verschillen in de stad en de dynamieken die daaruit ontstaan.

Bibliografische referentie

Crouzé, R. & Moris, M. (2025). Afval in publieke ruimte, een sociaal ongelijkheidsperspectief. *Stadskracht Discussiepaper* (6), AP Hogeschool Antwerpen.

Afval in de publieke ruimte

Afval in de publieke ruimte is voor veel mensen een dagelijkse irritatie. Sluikstort en zwerfvuil staan dan ook steevast in de top drie van de grootste ergernissen in Vlaanderen (Gemeente-Stadsmonitor, 2023). Het thema was opvallend aanwezig in de recente lokale verkiezingscampagnes, en ook sindsdien duikt het regelmatig op in de media. Bovenop milieuschade en verspilling van herbruikbare materialen, kost rondslingerend en verkeerd aangeboden afval de maatschappij handenvol geld aan opruimwerk. De kosten voor het opruimen van zwerfvuil worden door Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) geschat op 160 miljoen per jaar (OVAM, 2020).

Achter deze problematiek schuilt een complex en steeds evoluerend afvalstoffenbeleid dat met name op regionaal niveau vorm krijgt binnen de OVAM. OVAM baseert zich daarvoor op de Europese kaderrichtlijn afvalstoffen, het Materialendecreet en het Vlaams Reglement voor het duurzaam beheer van materiaalcringen en afvalstoffen (Vlarema). De uitvoering ervan wordt uiteengezet in het Lokaal Materialenplan 2023-2030, waarin ook sluikstort en zwerfvuil is opgenomen als onderdeel van de huishoudelijke afvalstoffen (Creten et al., 2023:9). Lokale besturen hebben een regierol voor de inzameling van huishoudelijk afval en zijn verantwoordelijk voor openbare netheid. Binnen deze beleidscontouren bepalen ze hun eigen reglement voor inzameling en ophaling en hun aanpak voor propere straten en pleinen.

Figuur 1: Zes pijlers tegen sluikstort en zwerfmuil
(Mooimakers, n.d.)

Bijgevolg hanteren steden en gemeenten een divers arsenaal interventies om afvalinzameling te organiseren en het probleem van sluikstort en zwerfmuil aan te pakken. Daarin worden ze vrijblijvend ondersteund door Mooimakers, een Vlaams-breed initiatief tegen zwerfmuil en sluikstort van OVAM, Fost Plus¹ en de Vereniging voor

Steden en Gemeenten (VVSG), dat hen sinds 2016 helpt om een integraal beleid te ontwikkelen op basis van de zes pijlers participatie, communicatie, infrastructuur, omgeving, handhaving en preventie. Het streefdoel is om, in samenwerking met een brede waaier aan maatschappelijke spelers, te komen tot "een maatschappij waar zwerfmuil en sluikstort onaanvaardbaar zijn" en "een duurzame mentaliteitswijziging en gedragsverandering" (Mooimakers, n.d.).

De wijdverspreide ergernis rond zwerfmuil en sluikstort levert lokale beleidsmakers een aanzienlijk draagvlak voor investeringen in oplossingen. De bovenlokale beleidsprincipes, zoals gescheiden inzameling, het streven naar een circulaire economie, de vervuiler betaalt, maar ook de zespijleraanpak en de nadruk op mentaliteitswijziging zijn zichtbaar in het beleid van steden en gemeenten. Niettegenstaande is er ook heel wat variatie in de aanpak op lokaal niveau naargelang de politieke keuzes en accenten van bestuurders. Denk bijvoorbeeld aan meer inzetten op sensibilisering of sanctionering, de plaatsing van vuilbakken in de openbare

¹ Fost Plus is een ledenorganisatie voor bedrijven die huishoudelijke verpakkingen op de markt brengen en hen ondersteunt om hun terugnameplicht in te vullen.

ruimte, de inzet van straatvegers, de keuze tussen ondergrondse sorteerstraten of deur-aan-deur ophaling, of de prijs van vuilniszakken.

Afval als sociaal probleem

Daarmee heeft afval in de publieke ruimte alle kenmerken van wat sociologen “een sociaal probleem” noemen: een situatie die (1) ervaren wordt als een *probleem* door (2) een groep *personen met voldoende macht* om het op de politieke agenda te krijgen, omdat deze (3) ingaat tegen hun *waarden en belangen* en (4) waarvan wordt verondersteld dat *ingrijpen* mogelijk en noodzakelijk is (Rubington & Weinberg, 1995). Eigen aan dit soort problemen is dat er geen volledige consensus rond bestaat in de samenleving. Ten eerste delen niet alle mensen in de samenleving dezelfde ervaring van een situatie waardoor de betekenis die ze eraan geven uiteenloopt. Voor de ene persoon betekenen sigarettenpeuken op straat of achtergebleven blikjes op de vensterbank dat de buurt aan het verloederen is, terwijl een ander er geen punt van maakt. Ten tweede worden situaties in een bepaalde tijdsgeest als meer of minder als problematisch ervaren, naargelang de heersende normen en waarden binnen sociale groepen. Daarom varieert ook wat aanvaardbaar is als oplossing. Wanneer afval in de buurt als een probleem van sociale veiligheid wordt ervaren, is het bestraffen van sluikstorters bijvoorbeeld evidenter dan wanneer daar minder negatieve gevoelens rond leven. Een goed voorbeeld van hoe de invulling van een sociaal probleem kan evolueren, is de manier waarop we naar tabak kijken. Denk maar aan hoe drastisch de houding tegenover roken de afgelopen decennia is veranderd: slechts 20 jaar geleden was het nauwelijks denkbaar dat je een boete zou krijgen voor roken op bepaalde plekken, of voor het weggooien van een sigarettenpeuk op straat.

Het sociologische perspectief op sociale problemen is relevant wanneer we het hebben over afval in de publieke ruimte, omdat het helpt om vragen te stellen die ons anders naar het fenomeen helpen kijken, namelijk:

- Voor wie vormt afval in de publieke ruimte een probleem en waarom?
- Met welke waarden en belangen in de samenleving botst ze?
- In welke gedaante verschijnt de situatie van daaruit als probleem op de beleidsagenda's?
- Tot welke oplossingen leiden deze probleemdefinities?

Ook vandaag vinden we in het publiek debat over afval-als-probleem immers uiteenlopende meningen en bijpassende oplossingen (Cossaer, 2022; Swillens, 2022; Climaxi vzw, 2019; Steenwinckel, 2018; Aertgeerts, 2024).

Zo gesteld kunnen we het afvalbeleid begrijpen als een reeks maatschappelijk aanvaardbare oplossingen voor verschillende sociale problemen, die evolueerden doorheen de tijd naargelang de heersende belangen en normen binnen dominante sociale groepen. Voorbeelden van verschillende probleemdefinities achter het afvalbeleid zijn de zorg om sociale orde, hygiëne en gezondheid, schade aan het leefmilieu, de verspilling van grondstoffen, de uitstraling van de buurt, enzovoort. Daarmee is niet gezegd dat al deze thema's noodzakelijk ingaan tegen de waarden of belangen van groepen die minder sterk staan in de samenleving: wanneer beleid het algemeen belang dient, gaan ook zij er vaak mee op vooruit. Bovendien worden binnen democratisch beleid inspanningen geleverd om de structurele ondervertegenwoordiging van mensen in armoede en andere minderheden te corrigeren via participatie en belangenvertegenwoordiging (Vlaamse Overheid, 2020). Toch

blijft het in de praktijk een moeizaam proces om hun problemen op de beleidsagenda te krijgen, of te zorgen dat dienstverlening en regelgeving zijn aangepast aan hun specifieke leefomstandigheden (Degerickx et al, 2023). Het mag dan ook niet helemaal verwonderen dat in het hedendaagse milieu- en klimaatbeleid soms te weinig rekening wordt gehouden met sociale ongelijkheid of de manier waarop afvalbeheer kan bijdragen aan mechanismen van sociale uitsluiting (Steunpunt, 2020).

De gevolgen van deze structurele ondervertegenwoordiging zijn zichtbaar in het straatbeeld. Op plekken waar veel mensen in armoede leven, liggen straten en pleinen er vaak vuiler bij. Ondanks de inspanningen vanuit lokale besturen, blijkt het moeilijker om bewoners mee te krijgen in het gevoerde beleid en deze wijken proper te houden. Vooral in steden, maar ook daarbuiten, vertaalt zich dit in vuile(re) wijken, straten en plekken, die daar samen met hun inwoners en gebruikers vaak een slechte naam door krijgen. De eeuwenoude associatie van stedelijke armoede met vuil en wanorde wordt daarmee hardnekkig in stand gehouden, en belandt in verschillende gedaanten regelmatig als sociaal probleem op de beleidsagenda (Douglas, 2002).

Gelijk afvalbeleid voor een ongelijke stad

Steden worden gekenmerkt door een hoge bevolkingsdichtheid en intensieve consumptie. Dit zorgt ervoor dat afvalbeheer van oudsher een stedelijke uitdaging is, waar al eeuwenlang rond wordt geëxperimenteerd (Feys, 2011; Velis et al, 2009; Buclet & Godart, 2000). Vandaag hebben lokale besturen heel wat technologisch geavanceerde middelen en beleidsinstrumenten ter beschikking om de dagelijkse stroom huishoudelijk afval te beheren: van deur-aan-deur ophaling tot containerparken en sorteerstraten. Achter de propere straten in de hedendaagse stad zit een indrukwekkend arsenaal aan veeg- en schoonmaakmachines, ophaalwagens, slimme vuilbakken en ondergrondse containers. Ook communicatiecampagnes, lespakketten, afgestemde tewerkstellingsregimes, vrijwilligerswerkingen en andere beleidsinstrumenten zoals gasboetes en de politiecodel worden ingezet.

Op het eerste zicht lijkt het hedendaagse stedelijk afvalbeleid een goed geoliede machine die voor alle burgers gelijk functioneert: iedereen heeft immers toegang tot dezelfde vuilniswagens en containers, publieke vuilbakken en recyclagevoorzieningen. Toch schuilt er een paradox in deze aanpak die dan wel voor iedereen gelijk is, maar die wordt toegepast in een context van ongelijkheid. Naast bevolkingsdichtheid en consumptie, is ook ongelijkheid een essentieel kenmerk van steden (Carleton et al, 2025). De verwachting dat iedereen op dezelfde manier zijn steentje bijdraagt aan het stedelijk afvalbeleid, staat haaks op deze sociaaleconomische diversiteit. Want hoewel het systeem theoretisch gezien gelijke kansen biedt aan alle stadsbewoners om van hun afval af te geraken en in een propere omgeving te leven, blijkt dit in de praktijk niet te kloppen. Het huidige ophaal- en inzamelsysteem gaat grotendeels uit van een fictieve "gemiddelde burger" die over voldoende ruimte, tijd, geld en kennis beschikt. In de praktijk is huishoudelijk afval sorteren, eventueel stockeren, en correct aanbieden voor sommigen slechts een kleine moeite, terwijl het voor anderen een zware last is. De sociaaleconomische positie bepaalt immers sterk mee hoe voorzieningen voor burgers werken (Vettenburg, 2011).

Doordat het huidige afvalbeleid te weinig is afgestemd op de leefsituaties van een deel van de stadsbewoners, botsen mensen op drempels om naar verwachting mee te doen. Veel van deze drempels zijn niet heel complex en vallen onder te brengen bij algemene drempels voor mensen in armoede in andere levensdomeinen

(Steunpunt, 2019). Maar hoewel ze gekend zijn binnen sociaal beleid, armoedeverenigingen en sociaal werk, worden ze soms over het hoofd gezien door wie er niet mee wordt geconfronteerd in de context van afvalbeheer.

Te weinig geld en middelen

Het meest in het oog springend zijn financiële barrières. Het principe "de vervuiler betaalt" klinkt rechtvaardig, maar vertaalt zich in de praktijk naar disproportionele lasten voor kwetsbare groepen. De kost van huisvuilzakken, betalende fracties in het containerpark en sorteerstraten, of transport om grofvuil af te voeren, weegt zwaarder voor wie moet rondkomen met een beperkt budget. Ook sanctionerende, handhavende maatregelen hebben een ongelijk effect. Wanneer lokale besturen in hun strijd tegen sluikstort een gasboete uitschrijven voor iemand die een zak vuile luiers naast de publieke vuilbak zet, heeft dit een veel grotere (en soms disproportionele) impact op wie sowieso al amper rondkomt, dan op iemand met een comfortabel inkomen.

Te weinig kennis en informatie

Daarnaast spelen ongelijke toegang tot informatie en vaardigheden een belangrijke rol (Al-mosa et al., 2017; 2022). Deelname aan collectief afvalbeheer is moeilijk als je de regels niet begrijpt of andere gewoonten hebt aangeleerd. Een eenvoudig voorbeeld over het belang van toegankelijke en begrijpelijke informatie dat veel mensen zullen herkennen, is de inhoud van de PMD-fractie. Uit een steekproef van Fost Plus in 2024, blijkt dat 14,5% (zo'n 40.000 ton) van het ingezamelde PMD verkeerd gesorteerd is (Fost Plus, 2024). De beschrijving van de samenstelling van fracties is lang en vergt heel wat specifieke termen (bv. "kindveilige druk-draaiknop" of "smeermiddelen"), en blijkt zeer moeilijk te vatten in afbeeldingen of pictogrammen². Bovenop de drempels die deze complexiteit teweegbrengt, mag de communicatie rond de sorteerregels in Vlaanderen enkel in het Nederlands verlopen. Ook digitalisering en automatisering van overheidsdiensten vergen weer nieuwe leerprocessen, zoals sorteerkrediet opladen voor sorteerstraten, afspraken maken bij het containerpark, of online informatie zoeken. Het collectief leerproces waarop het afvalbeleid steunt, is dan ook niet te onderschatten.

Te weinig plek

Minder in het oog springend, maar evenzeer belangrijk, is de ruimtelijke ongelijkheid onder stadsbewoners. Die zorgt met name voor druk op de publieke ruimte in wijken en woonblokken met hoge armoedecijfers en een grote bevolkingsdichtheid (Vlaams Instituut Gezond Leven vzw, 2023). Op deze plekken wonen meer mensen in kleine of gedeelde woningen en appartementen, die vaak geen handige opslagruimte bieden voor afvalsortering. Het bijhouden van organisch afval of pampers in een klein appartement zonder buitenruimte of een kamerwoning, verschilt wezenlijk van de mogelijkheden in een ruime eengezinswoning met tuin of garage (Steunpunt, 2019).

Cumulatieve deprivatie

Bovenstaande drempels worden versterkt door het mechanisme van cumulatieve deprivatie (Dewilde & Raeymaeckers, 2008): armoede uit zich nooit als geïsoleerd probleem, maar als een opeenstapeling van beperkingen. De financiële stress van rondkomen met een beperkt budget vraagt constante aandacht, waardoor afvalbeheer naar de achtergrond verdringt. Tegelijk zorgt tijdschaarste door onregelmatige jobs of complexe gezinssituaties voor minder mentale ruimte om sorteersystemen te leren kennen en nieuwe gewoontes vol te

² Een visueel uitgewerkte sorteergids pmd van Fostplus staat hier : <https://www.betersorteren.be/nl/media/1190/download>

houden. Deze factoren versterken elkaar: hoe meer problemen zich opstapelen, hoe moeilijker het wordt om aan de maatschappelijke verwachtingen te voldoen (Mullainathan & Shafir, 2013).

Samengevat is het huidige afvalbeleid op maat van de gemiddelde burger niet afgestemd op de leefsituaties van een deel van de stadsbewoners en mensen in armoede. Als reactie op deze vaststelling, worden in heel wat steden en gemeenten al remediërende maatregelen genomen. Voor financiële drempels werken lokale besturen met een aangepast prijzenbeleid, het uitdelen van vuilniszakken en toekennen van ophaalkrediet. Zo biedt Gent gratis vuilniszakken en containerparkkrediet aan mensen met een verhoogde tegemoetkoming, en heeft Antwerpen de goedkoopste vuilniszakken van Vlaanderen. Daarnaast bieden op veel plekken sociaal werkers bij allerhande overheidsdiensten en sociale huisvestingsmaatschappijen informatie en lessen op maat aan. Restafval- en grofvuilophalingen aan huis en pop-up containerparken komen deels tegemoet aan vervoersproblemen, en het gebruik van bovengrondse en ondergrondse sorteerstraten biedt dan weer een antwoord op het stockageprobleem van mensen die klein wonen.

Zo gesteld lijkt geen verder onderzoek nodig: we weten waar het schoentje knelt en praktische oplossingen liggen redelijk voor de hand. Waarom blijft afval in de publieke ruimte dan toch zo'n hardnekkig probleem?

Individuele keuzes en gedrag als vertrekpunt

Een analyse van het stedelijk afvalbeheer vanuit een ongelijkheidsperspectief laat zien dat mensen in armoede structurele drempels ervaren, waarvoor op veel plekken oplossingen worden gezocht. Hoewel deze initiatieven een stap in de goede richting zijn voor een inclusiever afvalbeleid, blijven de onderliggende dynamieken van sociale ongelijkheid onderbelicht in het beleid en publieke debat. We bespreken deze dynamieken hier en beargumenteren waarom we menen dat ze de effectiviteit van de huidige benaderingen aantasten. Sterker: het tekort aan aandacht voor sociale ongelijkheid kan haar onbedoeld zelfs versterken. Zo ontstaat een vicieuze cirkel, die het afvalbeleid paradoxaal genoeg steeds verder wegleidt van de mensen die men net nog meer wil bereiken en betrekken.

Houding, gedrag en keuze

Het beleidsdiscours rond sluikstort en zwerfvuil legt een sterke nadruk op het bekomen van positieve gedragsverandering en mentaliteitswijziging. Deze focus sluit aan bij een dominant wetenschappelijk paradigma binnen onderzoek naar milieu- en klimaatopwarming, waar ze gekend staat als het "het ABC-model". In grote lijnen worden waarden en attitudes (Attitudes) gezien als drijfveren voor gedrag (Behaviour) dat individuele mensen in een bepaalde context kiezen (Context/Choice) (Shove, 2010). Typisch gaat daarbij veel aandacht naar het meten van attitudes, waarden en normen, om vervolgens sociale (marketing)programma's uit te werken die op deze attitudes inspelen om de keuzes van mensen te beïnvloeden (Shove, 2010). Hoewel het responsabiliseren van burgers in afvalbeheer zeker een legitieme doelstelling is, heeft het ABC paradigma ook enkele nadelige consequenties voor de aanpak van afval.

Ten eerste zoeken we, vanuit de aanname dat attitudes en keuzes gedrag veroorzaken, vooral naar manieren om te veranderen wat individuele mensen denken en doen. Daardoor neigen we minder te zoeken naar mogelijke oplossingen vanuit "de vele instituties die voorstructureren op welke manieren mensen kunnen omgaan met afval" (Shove, 2010: 1280), zoals de verantwoordelijkheid van (afval)producenten, of gemaakte

beleidskeuzes rond bijvoorbeeld statiegeld. Ten tweede is er weinig ruimte voor vragen over de aard en oorsprong van alledaagse praktijken rond afval. Wat weten we nu echt over de gewoonten en paden rond afval die passen bij het leven in armoede in de stad? Daardoor staat het gevoerde beleid qua schaal ver af van hoe burgers met afval omgaan. Voor burgers is huishoudelijk afval kwijtraken een kwestie van dagelijkse routines in hun directe leefwereld, terwijl beleidsmakers bezig zijn met het beïnvloeden van regionale indicatoren op lange termijn (Salvia et al, 2021). Een derde gevolg uit zich op sociaal vlak: de nadruk op individuele verantwoordelijkheid vormt namelijk een voedingsbodem voor een reeks vooroordelen en clichés over mensen in armoede en hun buurten.

Vuile arme mensen en gevaarlijke buurten

Vanuit de aanname dat afvalgedrag een keuze is op basis van attitudes, zeggen afwijkende keuzes zoals sluikestorten of zwerfvuil achterlaten ook iets over de persoon die deze keuzes maakt. Vanuit die logica ontstaat een koppeling tussen vuile buurten en het gedrag of de morele waarden van de bewoners die er wonen. Vuilnis op straat wordt dan opgevat als een teken van normvervaling of gebrek aan orde. Buitenstaanders interpreteren deze zichtbare wanorde vaak als een indicatie van een gebrek aan burgerzin bij bewoners van de wijk (Murphy, 2012). Wie antisociaal gedrag stelt, wordt daardoor ook een antisociale mentaliteit toegedicht. Zo verder redenerend, is een buurt met veel vuil een buurt waar veel mensen wonen met een antisociale mentaliteit. De observatie dat een arme buurt er vuiler bij ligt, leidt vervolgens tot de koppeling tussen vervuiling, antisociale mentaliteit en armoede. De associatie tussen zwerfvuil en normloos gedrag leidt tot wat Baumann en Massalha (2022) ruimtelijk stigma noemen: hele buurten worden als onaangepast of onveilig beschouwd. Hierdoor worden de bewoners van een wijk gezien als de belichaming van de negatieve kenmerken van hun leefomgeving.

Onbetrokken bewoners

Stigmatisering is de kers op de taart die sociale uitsluiting heet. Bewoners in armoede ervaren moeilijkheden om deel te nemen aan het afvalbeleid en ze leven vaker in buurten met een hogere concentratie vuil op straat. Ze dragen met andere woorden de meeste lasten, maar ondervinden de minste lusten van dit beleid. Daarbovenop worden ze ook nog sociaal gemarkeerd als 'onverantwoordelijk' of 'asociaal'. Dit gebeurt niet enkel via buitenstaanders: ook binnen buurten kunnen bewoners zich moreel gaan onderscheiden van nieuwkomers met minder binding met de wijk, waarbij het vuil in de publieke ruimte als bewijs dient van onvoldoende normen bij bepaalde groepen (Murphy, 2012; Roelofs, 2024). Op termijn veroorzaakt die stigmatisering een reactie: wie zich niet kan aanpassen aan de norm, gaat zich verzetten, haakt af, en voelt zich steeds minder verbonden. Uit hun gedrag leiden anderen af dat ze niets geven om de buurt, andere mensen of netheid. Daarmee vergroot ook het risico op nieuwe sociale kwetsing: hun houding wordt namelijk niet getolereerd in de samenleving, waardoor een vicieuze cirkel ontstaat van sanctionering en verzet (Vettenburg, 2011; Vlaams Instituut Gezond Leven, 2023). Wanneer hier dan nog boetes en stigmatisering bijkomen, versterkt dit alleen maar het gevoel van uitsluiting, waardoor de kloof met formele systemen verder groeit.

Pleidooi voor een meer verbindend perspectief

Samengevat heeft beleid dat niet op maat is van maatschappelijk kwetsbare groepen reële en zichtbare gevolgen: de problematiek van afval in de publieke ruimte concentreert zich vooral in armere, dichtbevolkte wijken, waar bewoners niet alleen vaker met vuil worden geconfronteerd, maar ook met andere negatieve gevolgen zoals vooroordelen (Liu & Sibley, 2004). Het resulterende ruimtelijke stigma, waarbij vuilnis wordt gelinkt aan normloosheid, versterkt gevoelens van onveiligheid en voedt onderling wantrouwen (Blokland, 2009).

Vanuit deze impasse is de inzet van beleidsmakers op gedragsverandering, mentaliteitswijziging en een straffe aanpak van daders, begrijpelijk. Helaas verhoogt repressief beleid ook het risico dat mensen die al maatschappelijk gekwetst zijn, verder afhaken: in een recente studie geeft bijna de helft van mensen met een hoog risicoprofiel voor zwerfafval aan moeilijk rond te komen (Profacts, 2023). Dit wijst op een complexe wisselwerking tussen armoede, ruimtelijke stigma's en de manier waarop steden omgaan met afval.

Deze dynamiek is niet enkel onwenselijk vanuit een sociaal rechtvaardigheidsperspectief, maar ondermijnt ook de basisvoorwaarden voor stedelijk afvalbeheer. Het collectief systeem dat we in Vlaanderen kennen, veronderstelt namelijk specifieke relaties tussen overheden en burgers, en tussen mensen onderling. Je investeert een deeltje van je eigen tijd, geld, energie en comfort, zodat jijzelf en anderen zich van hun afval kunnen ontdoen, en de plekken die je deelt schoon blijven. Zo gesteld kunnen we deelname aan afvalbeheer beschouwen als een vorm van solidariteit: de bereidheid om te delen vanuit een zeker gevoel van lotsverbondenheid of loyaliteit (Stjerno, 2005). Die bereidheid wordt sterk beïnvloed door hoezeer iemand zich betrokken voelt bij de (ingebeelde) gemeenschap (Anderson, 1983). Aansluiting voelen bij (een deel van) de samenleving maakt je vatbaar voor de formulering van gedeelde belangen, voor sociale verwachtingen, rolmodellen, sociale controle en sancties, wat een belangrijke motivatie vormt om deel te nemen aan collectief afvalbeheer. Zoals hierboven besproken, is het gevoel erbij te horen voor veel mensen in onze samenleving echter geen vanzelfsprekendheid. Op plekken met veel diversiteit en verandering, benadrukken onderzoekers dan ook het belang van leerprocessen en een context van gelijkwaardigheid om tot solidariteit te komen (Oosterlynck et al., 2017).

Vanuit deze vaststellingen, komen we tot de aanname dat inzetten op (het herstellen van) sociale verbinding het huidige afvalbeleid in de stad effectiever zou kunnen maken. Wie rondkijkt in de stad, kan hier en daar voorbeelden vinden van initiatieven die hier op inspelen, vaak van onderuit, begeleid of ondersteund door kunstenaars of sociale professionals. Voorbeelden zijn [theatervoorstellingen met buurtbewoners rond afval](#); afvalkunstwerken in de publieke ruimte (cf. de [Trashart van FeoFilip](#) of de [Weefwijven van Stormkop](#)) opbouwwerkers die [“zwerfruimte” in de stad gaan claimen en omvormen tot zinvolle plekken](#); kleine gerichte placemaking-praktijken zoals het [samen aanleggen en onderhouden van kleine stukjes buurtgroen](#), enzovoort.

De komende jaren vormt deze aanname het vertrekpunt voor een interdisciplinair onderzoeksproject dat dit alternatieve perspectief op afval in de stedelijke publieke ruimte verkend. Met “Trash Talks: Verbindende interventies rond afval in de publieke ruimte” gaan we, in aanvulling op de huidige inspanningen, op zoek naar antwoorden op de vraag wat er gebeurt als we vanuit een sociale ongelijkheidsperspectief op zoek gaan naar oplossingen voor afval in de publieke ruimte. Wat gebeurt er als we de focus op verklarende factoren en individueel keuzegedrag ruilen voor een systeemgerichte blik die de onderliggende maatschappelijke

ongelijkheid en de sociale en culturele dynamieken van gedragspraktijken in beeld brengt? Wat als we niet in de eerste plaats kijken naar technische of gedragsmatige oplossingen, maar zoeken naar meer verbindende interventies waarin lokale sociale normen, sociale interacties, en situationele context centraal staan?

Om dit te onderzoeken voeren we casestudieonderzoek uit rond plekken in de stad waar afval in de publieke ruimte door beleidsmakers als permanent en hardnekkig probleem wordt ervaren. Daarbij stellen we de concrete ervaringen en praktijken van bewoners zelf centraal, zoals die in de stad vandaag en in interactie met het beleid tot stand komen. Dit laat toe om te bevragen hoe bewoners in buurten met verhoogde kwetsbaarheid zelf het afvalvraagstuk interpreteren. Wat zijn hun dagelijkse routines? Hoe ervaren mensen het huidige afvalbeleid? Voelen zij zich gesteund of net gestigmatiseerd? Op basis van deze bevindingen ontwikkelen we in samenwerking met bewoners en sociale professionals interventies op maat van de plekken die we onderzoeken, en brengen we in kaart hoe, waarom en onder welke voorwaarden ze werken.

Bibliografie

Aertgeerts, R. (2024). *Hoe kan Turnhout de zwerfvuilproblematiek op een goede manier aanpakken?* Dit is jullie mening. Het Laatste Nieuws Website, 25/03/2024. <https://www.hln.be/turnhout/hoe-kan-turnhout-de-zwerfvuilproblematiek-op-een-goede-manier-aanpakken-dit-is-jullie-mening~aea20c8f/>

Agentschap Binnenlands Bestuur. (2023). *Buurthinder: milieuhinder*. Gemeente-Stadsmonitor. Geraadpleegd op 16 april 2025, van <https://gemeente-stadsmonitor.vlaanderen.be/over-de-monitor/overzicht-indicatoren/buurthinder-milieuhindergemeente-stadsmonitor.vlaanderen.be>

Al-mosa, Y., Parkinson, J., & Rundle-Thiele, S. (2017). A Socioecological Examination of Observing Littering Behavior. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 29(3), 235–253. <https://doi.org/10.1080/10495142.2017.1326354>

Almosa, Y., Parkinson, J., & Rundle-Thiele, S. (2020). Preventing Littering: It's Not All about Sticks! *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 34(4), 371–394. <https://doi.org/10.1080/10495142.2020.1865236>

Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Revised ed.). Verso.

Baumann, H., & Yacobi, H. (2022). Introduction: Infrastructural stigma and urban vulnerability. *Urban Studies*, 59(3), 475–489. <https://doi.org/10.1177/00420980211055655>

Blokland, T. (2009). Het belang van publieke familiariteit in de openbare ruimte. *B en M: tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij*, 3(36), 183–191.

Buclet, Nicolas & Godard, Olivier. (2000). *Municipal Waste Management in Europe: A Comparative Study in Building Regimes*. 10.1007/978-94-015-9476-9.

Carleton, W. C., Elton, H., Miranda, W., et al. (2025). Parallel scaling of elite wealth in ancient Roman and modern cities with implications for understanding urban inequality. *Nature Cities*. <https://doi.org/10.1038/s44284-025-00213-1>

Climaxi vzw (2019). *Opinie: De nieuwe blauwe zak: gezakt!* De Wereld Morgen, 11/06/2019, <https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2019/06/11/de-nieuwe-blauwe-zak-gezakt/>

Cossaer, L. (2022). *Opinie: Een oncomfortabele oplossing voor een klein probleem*. De Standaard, 08/09/2022.

Creten, T., De Boeck, A., Schelfhout, K., Van Pelt, A., De Baere, P., de Greeff, L., Vanaken, N., Gram, G., Aerts, T., en Vanstockem, J. (2023). *Lokaal Materialenplan: Uitvoeringsplan huishoudelijk afval en gelijkaardig bedrijfsafval 2023-2030*. OVAM: Mechelen.

Degerickx, H., Claes, T., D'Hertoge, M., Lambrechts, S., Van Raemdonck, L., Van Regemortel, H., & Van Dewilde, C. en P. Raeymaeckers (2008). *Multidimensionele armoede in Europa. Individuele en institutionele determinanten*. Leuven/Voorburg: Acco

Douglas, M. (2002). *Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo* (Routledge Classics ed.). London: Routledge. (Original work published 1966)

Fagan, J., & Davies, G. (2001). Street stops and broken windows: Terry, race, and disorder in New York City. *Fordham Urban Law Journal*, 28(2), 457–504.

Feys, T. (2011). 30 Jaar OVAM: De Openbare Vlaamse Afvalstoffen Maatschappij in historisch perspectief. Academia Press: Gent.

Fost Plus (2024, september 16). 1 verkeerd gesorteerde PMD-zak per persoon. <https://fostplus.prezly.com/1-verkeerd-gesorteerde-pmd-zak-per-persoon>

Harcourt, B. E. (2001). *Illusion of order: The false promise of broken windows policing*. Harvard University Press.

Joshi, P., (2009). *The Dual Work of "Wastes" in Chadwick's Sanitary Report*. In 'Our Mutual Friend: The Scholarly Pages', Rutgers University. www2.ucsc.edu/dickens/OMF/joshi.html.

Liu, J. H., & Sibley, C. G. (2004). Attitudes and behavior in social space: Public good interventions based on shared representations and environmental influences. *Journal of Environmental Psychology*, 24(3), 373–384.

Mooimakers, n.d. "Wie is Mooimakers en wat doen we?" op <https://mooimakers.be/over-mooimakers> (geraadpleegd op 8 april 2025)

Mooimakers. (2024). *Mooimakers in 2024: Cijfers en resultaten*. https://mooimakers.be/sites/default/files/public_files/Mooimakers-Jaarverslag-2024-LR.pdf

Mullainathan, S., & Shafir, E. (2013). *Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Amsterdam: Maven Publishing.

Murphy, A. K. (2012). "Litterers": How Objects of Physical Disorder Are Used to Construct Subjects of Social Disorder in a Suburb. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 642(1), 210–227. <https://doi.org/10.1177/0002716212438210>

Oosterlynck, S., Schuermans, N., Loopmans, M., Oosterlynck, S., Schuermans, N., & Loopmans, M. (2017). *Beyond social capital: place, diversity and solidarity*. In *Place, diversity and solidarity* (pp. 1–15). Routledge; London. <https://doi.org/10.4324/9781315622866>

OVAM. (2020). *Zwerfvuil en sluikestort 2019: Bevraging hoeveelheid en beleidskosten – Eindrapport* (Publicatiedatum: 31.12.2020). Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij.

OVAM. (2024). *Zwerfvuilmonitoring in Vlaanderen in 2023: Resultaten van de bevraging ingezameld zwerfvuil en afval uit straatvuilnisbakken (IZAS) en de zwerfvuiltellingen in Vlaanderen in 2023* (Publicatiedatum: 17.12.2024). Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij.

Roelofs, K. (2024). *Concealed Stigmatization: Resident Experiences and Practices in Area-Based Development in Gårdsten*. Malmö University Press.

Rubington, E., & Weinberg, M. S. (1995). *The study of social problems: Seven perspectives* (5th ed.). Oxford University Press.

Salvia, G., Zimmermann, N., Willan, C., Hale, J., Gitau, H., Muindi, K., Gichana, E., & Davies, M. (2021). The wicked problem of waste management: An attention-based analysis of stakeholder behaviours, *Journal of Cleaner Production*, 326. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129200>.

Schoofs, S. (2024, september 26). *Steeds meer sorteerfouten in pmd-zak: Wat mag er wel en niet in de blauwe zak?* VRT NWS. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/09/26/pmd/>

Shove, E. (2010). Beyond the ABC: Climate change policy and theories of social change. *Environment and Planning A*, 42(6), 1273–1285. <https://doi.org/10.1068/a42282>

Steenwinckel, Y. (2018). *Opinie: Wordt afval aanleveren straks te duur voor Hoegaardiers?* De Wereld Morgen, 25/04/2018. <https://www.dewereldmorgen.be/community/wordt-afval-aanleveren-straks-te-duur-voor-hoegaardiers/>

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, (2019). *Duurzaamheid en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Samenvatting. Tweejaarlijks Verslag 2018-2019*. Brussel: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. <https://armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2020/05/200430-Samenvatting-Tweejaarlijks-Verslag-Duurzaamheid-en-armoede-.pdf>

Stjernø, S. (2005). *Solidarity in Europe, the History of an Idea*. Cambridge: Cambridge University Press.

Swillens, V. (2022). *Lode Cossaer, naast ‘afvalverwerkers’ zijn we in eerste instantie afvalproducenten met een grote verantwoordelijkheid*. De Wereld Morgen, 13/09/2022. <https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2022/09/13/233894-2/>

Velis, C. Wilson, D., & Cheeseman, R. (2009). 19th century London dust-yards: A case study in closed-loop resource efficiency. *Waste Management*, 29(4), 1282-1290.

Vettenburg, N. (2011). Jongeren, maatschappelijke kwetsbaarheid en emancipatorisch werk. In F. Coussée & C. Mathijsen (Eds.), *Uit de marge van het jeugdbeleid : werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren* (pp. 25–38). Leuven: Acco.

Vlaams Instituut Gezond Leven. (2023). *Factsheet maatschappelijke kwetsbaarheid*. <https://www.gezondleven.be/files/ongelijkheid/factsheet-maatschappelijke-kwetsbaarheid.pdf>

Vlaamse Overheid (2020). *Vlaams actieplan armoedebestrijding 2020 – 2024*. Brussel: Vlaamse Overheid. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/39388>

Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). *Broken windows: The police and neighborhood safety*. The Atlantic Monthly, 249(3), 29–38.